

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תבוא, תשפ"ד, מספר 1587

הבאת ביכורים או הבאת סלים?

משה פינצ'וק

המילה היוונית שפילון משתמש בה היא *καρταλος*, זו אותה המילה המשמשת לטנא בתרגום השבעים *καρταλλος*⁵.

מעמדו המיוחד של הכלי בהבאת הביכורים הוא כנראה הרקע לספק שמעלה ר' יונה בירושלמי באשר לזהות הכלי המתאים להבאת הביכורים. שנינו במשנה (ביכורים ג, ח):

העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה והסלים והביכורים ניתנין לכהנים⁶.

בירושלמי (ביכורים ג, ח 361: 30) ר' יונה שואל: "ר' יונה בעי מהו להביאן בתמחוין שלכסף".

שאלת ר' יונה מובנת לאור העובדה שהמקרא משתמש במילה ייחודית "טנא" ביחס לביכורים:

ומיבעיא ליה קלתות דתנן דווקא הוא, משום דכתיב "ושמת בטנא" או דילמא לאו דוקא והוא הדין תמחוין (ר' שלמה סיריליו ודומה לכך בשאר מפרשי הירושלמי שם).

יש הבדל של ממש בין תפקיד הקלתות וייעודן לזה של התמחוין. "קלתות" זו מילה שאולה מיוונית, *καλαθος*⁷, והיא סלסלה המשמשת לצמר ולפירות.

מצוות ביכורים מתוארת בפרשתנו (דב' כו:ב-ד):

וְלִקַּחַת מְרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תֵּבִיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשָׂמַת בְּטֶנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכַן שְׁמוֹ שָׁם ... וְלִקַּח הִלָּחַן הַטֶּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לְפָנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ.

את ראשית פרי האדמה יש לשים בטנא, להביאו למקדש ולתת אותו לכוהן. אלמלא האמור בסוף הפרשה: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה', והנחתו לפני ה' אֱלֹהֶיךָ", היה אפשר להסיק מפסוקי הפתיחה, שהטנא בלבד, ולא הפירות, נשאר בידי הכוהן. בכל מקרה, עובדה היא שהתורה מזכירה בפתיחה את הטנא פעמיים ואת הפירות רק פעם אחת, ללמדך שהטנא הוא יותר מאמצעי טכני להבאת פירות בתפוזרת למקדש.

ועוד, המונח "טנא" המשמש במצוות ביכורים הוא מונח נדיר, ומצאנוהו במקרא רק ארבע פעמים¹. לעומתו, המילה הגנרית 'כלי' מופיעה במקרא עשרות פעמים, בוואריאציות רבות². ללמדך, שוב, שהביכורים דורשים לא סתם כלי אלא דווקא טנא.

ביטוי לחשיבות הכלי בהבאת הביכורים מצאנו אצל פילון האלכסנדרוני, בתארו את טקס הבאת הביכורים. הוא מכנה את הטקס הזה "טקס הטנא" ולא טקס הביכורים³:

ישנו לא חג, אך טקס חגיגי, שמכנים אותו 'טנא' על שום המתרחש בו ... כל אחד מבעלי השדות והאחוזות ממלא בכל מיני פרות כלים המכונים, כפי שאמרת טנאים ומביא אותם בלב שמח אל בית המקדש' (על החוקים לפרטיהם, ב, 215 – 216)⁴.

5 LSJ, ערך *καρταλλος*, עמ' 880. שם מתועד גם -

Καρταλος.

6 לדעת רבה בר מרי בבבלי (בבא קמא צב ע"א), סלי העניים ניתנו לכוהן עם הפירות, ואילו קלתות הזהב של העשירים נשארו לבעליהן, ורק הפירות ניתנו לכהנים. בתוספתא (ביכורים ב, י) מוזכר שאגריפס המלך הביא ביכורים בסל, על אף שוודאי עשיר היה: "הגיע להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל את הסל על כתיפו ונכנס עד שמגיע לעזרה ... הגוזלות שעל גבי הסלין היו עולות".

7 קרויס, GLLT, עמ' 550 ערך "קלתה". משה בר אשר, תורת הצורות, ירושלים תשע"ה עמ' 806-807. ראו שם עמ' 807 הערה א, עמ' 808 הערה 137. לפי המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, "קלת" נגזרת מהמילה העברית 'קלל' שמצאנוה במשנה פרה ג, ג: "ובפתח העזרה היה מתוקן קלל של חטאת ומביאין זכר של רחלים וקושרים חבל בין קרניו וקושרים מקל ומסבך בראשו של חבל וזורקו לתוך הקלל". לפי גזירה זו לא מובן מדוע הרבים הוא 'קלתות' ולא 'קללות' או 'קלות'. ומדוע אין דגש בל' של קלתות, שכן נפלה ל' וצריך דגש במקומה. בכת"י קאופמן (גיטין ח, א) נראה של' של קלתה הייתה דגושה ונמחקה (ראו כ"ק מהד' האקדמיה עמ' 79 בערה). מתוך ההקשר במשנה פרה, נראה שהקלל הוא כלי אחסון ולא כלי הגשה מכובד המתאים לתהלוכות

* הרב ד"ר משה פינצ'וק, ראש המרכז למורשת ישראל, המכללה האקדמית נתניה, ומרצה באוניברסיטת בר-אילן.

1 דב' כו:ב,ד; כח:ה.ז. אברהם אבן שושן, קונקורדנציה חדשה לתנ"ך, ישראל 2007, עמ' 417, ערך "טנא".

2 אבן שושן (שם), עמ' 545-547, ערך "כל".

3 אלבק, משנה זרעים, השלמות, עמ' 416.

4 בניגוד לפילון, בתיאורו של יוספוס (קדמוניות, ספר ד', 243-241) אין כלל זכר לסלים: "הראשונים שבפירות הבשלים, שיבואו לידי כל איש, חייבים הם להביא אל בית המקדש ולברך את א-להים על הארץ, שנשאה את הפרי ושניתנה להם לנחלה, וליתן לכהנים את ביכורי הפירות לאחר הבאת הקרבנות שהתורה מצוה עליהם להקריבם".

הביכורים יכול להיות כל כלי או דווקא קלתות של כסף וזהב.

בתרגומים שלפנינו המילה "טנא" שבפרשת הביכורים אכן מתורגמת בשני מופעים 'סלא':¹¹

1. וְשֵׁמֶת בְּטָנָא (דב' כו:ב). אונקלוס: 'ותשוי בסלא'; מיוחס ליונתן: 'ותשוון בסלא'; גיאופיטי: 'ותשוון בסלה'.

2. וְלָקַח הַלֶּהֱן הַטָּנָא מִיָּדְךָ (שם:ד). אונקלוס: 'ויסב כהנא סלא מן ידך'; מיוחס ליונתן: 'ויסב כהנא ית סלא דבכוריא מן ידך'; גיאופיטי: 'ויקבל כהנא סלא דביכוריה מן ידיכון'.

התרגום ששלל ר' יונה, 'מנא', נמצא בתרגום השומרוני לפסוקים אלו: 'ותשבי במאן' (דב' כו:ב); 'מאנה מן אדך' (שם פס' ד).¹² אולם, אין להסיק מכאן שדעה זו אינה מוכרת או מקובלת בתוככי בית המדרש.

בירושלמי רק אחד החכמים מחזיר על תרגום 'מנא'. נראה שחברו לא ראה בתרגום זה פגם והתירו, שכן, לדעתו כל הכלים כשרים להבאת ביכורים. דעה זו אכן נמצאת במפורש בספרי (דברים, ס' רח"צ): "ושמת בטנא, מלמד שטעונים כלל"; משמע כל כלי, ללא דרישות מסוימות.¹³ כך גם פוסק הרמב"ם (הל' ביכורים ג, ז): "הביכורים טעונים כלי שנאמר 'ושמת בטנא'. ומצוה מן המובחר להביא כל מין ומין בכלי בפני עצמו".¹⁴ משמע, כל כלי מתאים. הרמב"ם אינו מזכיר את ה"טנא" אפילו כמצווה מן המובחר.¹⁵ עם פסיקתו חוזר הטקס להיות טקס הביכורים ולא טקס הסלים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

11 כך בשאר המופעים של "טנא" במקרא: "בְּרֹדֶף טָנָאֲךָ" (דב' כח:ה), אונקלוס: בריך סלך; מיוחס ליונתן: בְּרִיךְ סְלִי בִּיפּוֹרִיכוֹן; תרגום ירושלמי: בְּרִיכִין תְּהוֹיִן בְּסִלִי בִּיפּוֹרִיכוֹן. "אָרוֹר טָנָאֲךָ" (שם:יז), אונקלוס: ליט סלך; מיוחס ליונתן: ליטין סלי בפיוריכון.

12 בר רטנר, **אהבת ציון וירושלים**, מגילה, עמ' 109; ביכורים עמ' 155; אברהם טל, **התרגום השומרוני**, ת"א תשמ"ב, עמ' 371.

13 הגר"א מגיה בספרי, 'כלים' (לשון רבים), כנראה בעקבות התוספתא (ביכורים ב, ח): "מצוה להביאם בשבעה כלים ואם הביאן בכלי אחד יצא". להגהתו הספרי מלמד על מספר הכלים, ולא על איכותם. לענ"ד קשה להבין כיצד הספרי דורש שרצוי להביא במספר כלים מהמילה 'טנא' בלשון יחיד.

14 אין להקשות על הרמב"ם מר' יונה, שכן אפשר שר' ירמיה חולק עליו, ואף ר' יונה העלה את שאלתו כמסתפק והיא לא הוכרעה. אעפ"כ מפליא שלא מצאתי בין מפרשי הרמב"ם המוכרים התייחסות לירושלמי.

15 ראו **עלי תמר**, ביכורים, עמ' רנ"ח.

מצאנוה משמשת בטקסי דת יוונים, כגון בתיאור תהלוכה לכבוד האלה דמטר ועוד.⁸ משמע כלי מכובד וייצוגי הנועד להגשה.⁹

ה"תמחוי", לעומת זאת, הוא כלי פשוט, לא מעוצב, שנועד להכנת האוכל ואחסונו ולא להגשה מכובדת וטקסית של המאכל. מקומו יכירנו במטבח ולא בסלון. זהו הרושם המתקבל ממופעי ה"תמחוי" במשנה:

השמן משירד לעוקה ... ונותן לחמטה ולתמחוי אבל לא יתן לקדרה וללפס (מעשרות א, ז); האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן ... לתוך התמחוי (שבת ג, ה); בית הלל אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה (ביצה א, ח).

מכלי הנקרא "תמחוי" נגזר המונח "תמחוי" כמוסד לסעודות לנזקקים: "מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי" (פאה ה, ז).

ה'תמחוי', גם אם יעשוהו כסף נשאר תמחוי ואינו מתאים להגשה טקסית.¹⁰ ומכאן שאלתו של ר' יונה. כך סיכם עלי תמר את ההבדל בין "קלתות" ל"תמחוי" (ביכורים, עמ' רנח ד"ה ר"י בעי):

דרכם של פירות להביאם בסל בקלתה בכלכלה של פירות ... אבל אין דרכם של פירות להביאם בתמחוי המיוחד לתבשילים ואוכלים ולא לפירות.

הירושלמי (ביכורים ג, ח 361: 30 – 362: 2; מגילה ד, א 768: 41-44) קושר בין התרגום הנכון למילה "טנא" בפרשת ביכורים לספק שמביע ר' יונה:

ר' יונה ור' ירמיה. אחד היה מחזיר (את המתרגם) על 'מנא' ואחר היה מחזיר על 'מצות עם ירקות' שיאמר 'מצות עם מרור'. ואיננו יודעים מי אמר מה. מכך שר' יונה שאל האם אפשר להביא (ביכורים) בתמחוי כסף אתה למד שהוא זה שהקפיד שיתרגמו 'סלא' ולא 'מנא' (תרגום חופשי שלי מ.פ.).

הסוגיה דנה בקריאת התרגום בבית הכנסת. למרות שקריאת התרגום אינה מעכבת, טעות בתרגום כן מעכב (כי כך משודרת הלכה מוטעית לציבור). אחת הדוגמאות שהסוגיה מביאה היא, שאחד החכמים היה מחזיר מי שתרגם "טנא" כ"מנא" (שם כללי לכלי), ודרש שיתרגמוה "סלא" (דווקא סל ולא כל כלי). הסוגיה פושטת כי ר' יונה הוא החכם המדובר שהקפיד לתרגם 'סלא', שהרי הוא זה שהסתפק האם 'טנא'

(ראו תוספתא פרה י, ז. הקלל היה עשוי אבן או חרס, אולי נזכרו רק שני חומרים אלו משיקולי קבלת טומאה?).

במובן הזה *καλαθος* נראה יותר מתאים לתהלוכת ביכורים מאשר הקלל כפי שהוא מתואר בתוספתא פרה. לאחרונה נמסר לי מפי ד"ר נורית שובל-דודאי כי הצעתי נתקבלה, והערך "קלת" במילון ההיסטורי תוקן. כעת הוא מוגדר 'מלשון אירופית'.

8 LSJ עמ' 865, ערך *καλαθος*. Walter Burkert (trans. J. Raffan), *Greek Religion*, Cambridge, Mass., 2000, pp. 99, 286. עוד עדות לחשיבות ולייצוגיות של כלי זה בפסלים הרבים שנמצאו, המתארים אישה עטורת *καλαθος*.

9 *καρταλος* שבתרגום השבעים ואצל פילון הוא כלי דומה בתפקידו לקלתות.

10 הבחנה זו מוזכרת גם בהבאת כלים לבית האבל: "תנו רבנן, בראשונה היו מוליכין בבית האבל, עשירים בקלתות של כסף ושל זהב, ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה" (מועד קטן כז ע"א).